

УДК 316.647.6:159.923.2-057.87

DOI <https://doi.org/10.32782/health-2024.1.28>

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ У СТУДЕНТІВ: ДІАГНОСТИКА ТА КОРЕКЦІЯ

Ліннік Юрій Володимирович,

кандидат філософських наук,

доцент кафедри суспільно-гуманітарних дисциплін

КЗВО «Рівненська медична академія»

ORCID: 0000-0002-0203-2714

У статті проводиться ретельний аналіз різних аспектів девіантної поведінки серед студентів, спрямований на вивчення соціально-психологічних чинників, які визначають виникнення цього явища. Дослідження ставить за мету виявлення, аналіз та розуміння чинників, які впливають на розвиток девіації серед студентської аудиторії.

Неабиякою частиною статті є розгляд ефективних методів корекції девіантної поведінки, що базуються на вивченні психологічних та соціальних механізмів взаємодії. Висвітлюється можливість впровадження програм для підтримки студентів у подоланні труднощів та формуванні позитивних життєвих стратегій.

Ця стаття спрямована на поглиблене вивчення девіантної поведінки серед студентів, а також на розроблення конкретних рекомендацій для педагогів, психологів та інших фахівців, що працюють у сфері освіти та соціальної підтримки.

У роботі автор детально досліджує різні методи діагностики девіантної поведінки серед студентів, намагаючись з'ясувати причини та визначити рівень цієї девіації. Використовуючи п'ять різних методик, автор прагне забезпечити комплексний та глибокий аналіз феномену девіантності, звертаючи увагу на різні аспекти, що впливають на формування такої поведінки серед студентської громади.

Особливу увагу автор приділяє ефективності розробленої та впровадженої корекційної психологічної програми. Ця програма побудована на основі результатів діагностики та враховує індивідуальні особливості учасників дослідження. Метою програми є активна корекція та зниження рівня девіантності серед студентів за допомогою цілеспрямованих психологічних утручань.

Автор відзначає необхідність інтеграції результатів діагностики в практичну діяльність, особливо під час розроблення та імплементації корекційних програм. Детальний аналіз причин та визначення рівня девіантності студентів є ключовим етапом для розуміння, адаптації та ефективного впровадження корекційних стратегій.

Додатково автор висвітлює важливість поєднання теоретичних аспектів дослідження з практичним застосуванням, що дає змогу створити більш повне та придатне для реалізації рішення у сфері виховання та психологічної підтримки студентів.

Отримані результати не лише слугують підґрунтям для практичної діяльності в освітньому середовищі, а й стають важливим ресурсом для подальших наукових досліджень у галузі психології вищої освіти. Ця стаття виступає важливим вказівником для науковців та практиків, що займаються психосоціальною підтримкою студентів, а також є основою для подальших розробок у цій галузі.

Ключові слова: девіантна поведінка, студенти, особистість, діагностика, корекція, суспільні норми, самоконтроль, саморегуляція, соціальні навички, емоції, рефлексія, соціальне середовище, комунікація, конфлікт.

Yurii Linnik. Social and psychological factors of deviant behavior in students: diagnosis and correction

In this article, a thorough analysis of various aspects of deviant behavior among students is conducted, focusing on the study of socio-psychological factors that determine the emergence of this phenomenon. The research aims to identify, analyze, and understand the factors influencing the development of deviation among the student population.

A significant part of the article is devoted to the examination of effective methods for correcting deviant behavior, based on the study of psychological and social mechanisms of interaction. The possibility of implementing programs to support students in overcoming difficulties and forming positive life strategies is highlighted.

This article is aimed at in-depth study of deviant behavior among students and the development of specific recommendations for educators, psychologists, and other professionals working in the field of education and social support.

In the paper, the author thoroughly investigates various methods of diagnosing deviant behavior among students, seeking to identify the causes and determine the level of deviation. Utilizing five different methodologies, the author aims to provide a comprehensive and deep analysis of the phenomenon of deviance, considering various aspects influencing the formation of such behavior among the student community.

Special attention is given to the effectiveness of the developed and implemented correctional psychological program. This program is built on the results of diagnostics and takes into account the individual characteristics of the study participants. The goal of the program is active correction and reduction of the level of deviance among students through targeted psychological interventions.

The author emphasizes the need to integrate diagnostic results into practical activities, especially in the development and implementation of correctional programs. A detailed analysis of the causes and determination of the level of deviance among students are key steps in understanding, adapting, and effectively implementing correctional strategies.

Additionally, the author highlights the importance of combining theoretical aspects of research with practical applications, allowing for a more comprehensive and applicable solution in the field of education and psychological support for students.

The obtained results not only serve as a basis for practical activities in the educational environment but also become a significant resource for further scientific research in the field of higher education psychology. This article serves as an important guide for researchers and practitioners involved in the psychosocial support of students and forms the basis for further developments in this field.

Key words: *deviant behavior, students, personality, diagnosis, correction, social norms, self-control, self-regulation, social skills, emotions, reflection, social environment, communication, conflict.*

Вступ. У сучасному світі девіантна поведінка становить велику соціальну проблему, яка проявляється у порушенні прийнятих норм та цінностей, носить потенціал загрози для стабільності й безпеки в суспільстві. Оскільки вона має багатогранну природу, тому для її вирішення потрібно підходити більш комплексно, ураховуючи філософські, соціологічні та психологічні аспекти. Це дасть змогу отримати глибше розуміння проблеми та зробити висновки, що враховують не лише людину, а й соціальне оточення, що впливає на формування девіантної поведінки. Такий підхід сприяє розробленню ефективних програм профілактики й корекції, заснованих на поєднанні знань та методів із різних наукових галузей. Дослідження девіації серед студентів має велике значення, оскільки воно допомагає розкрити причини й механізми негативних тенденцій у їхній поведінці. Такий аналіз дає змогу виявити особливості соціалізації студентів та вплив зовнішнього середовища на формування певних моделей поведінки.

Мета та завдання. Мета статті – проаналізувати соціально-психологічні чинники девіантної поведінки через теоретичні та експериментальні дослідження. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких **завдань**:

- 1) визначити методики діагностики девіантної поведінки та її провести серед студентів;
- 2) проаналізувати результати експериментальних досліджень та надати рекомендації щодо подальшого використання розроблених методик для діагностики девіантної поведінки;
- 3) розробити корекційну програму з метою зниження рівня девіантної поведінки;
- 4) порівняти отримані результати експериментальних досліджень до та після проведення корекційної програми.

Матеріали та методи. Аналіз та систематизація психолого-методичної літератури, спостереження, анкетування, вивчення успішності освітніх досягнень студентів та діагностичні

методики: «Методика розвитку соціальних навичок та самоконтролю» (А. Каздін), «Визначення схильності до девіантної поведінки» (О. Орел), «Визначення впливу сім'ї на виникнення девіацій» (Х. Лицкман), «Визначення акцентуації характеру» (К. Леонгард, Х. Смішек); кількісні, якісні та статистичні методи обробки експериментальних даних: використання t-критерію Стьюдента і р-значення для оцінки значимості різниці між групами. У дослідженні взяли участь 40 студентів.

Результати. У сучасному освітньому середовищі проблема девіантної поведінки серед студентів стає важливим аспектом, який потребує належної уваги та наукового вивчення. У рамках нашого дослідження була розроблена та впроваджена програма, що охоплює три ключові етапи. Перший включав збір та аналіз даних, спрямованих на оцінку соціально-психологічних чинників девіантної поведінки у студентів у контексті навчальної діяльності. Другий – передбачав розроблення й упровадження програми, спрямованої на зниження рівня девіації серед студентів шляхом тренінгів та інтерактивних занять. На третьому етапі проводилася перевірка ефективності програми, зокрема шляхом збору додаткових даних та оцінки досягнень студентів, для порівняння їх зі стартовими показниками.

Аналіз наукових джерел дав змогу вибрати п'ять методик: «Оцінка впливу успішності на девіантну поведінку», «Програма розвитку соціальних навичок та самоконтролю» (А. Каздін), «Визначення схильності до девіантної поведінки» (Орел – 98), «Оцінка впливу сімейного оточення на розвиток девіації» (Х. Лицкман), «Вивчення акцентуації характеру» (К. Леонгард, Х. Смішек) [2, с. 62]. Ці методики дали змогу отримати результати, які будуть розглянути далі у статті.

1. Методика вивчення впливу академічної успішності на девіантну поведінку

Ця методика полягає в аналізі зв'язку між академічною успішністю студентів та їхньою

девіантною поведінкою. Результати освітньої документації показали, що із загальної кількості у 40 студентів: 10 осіб (25%) отримали оцінку «А» («відмінно»), ще 10 (25%) – «В» («дуже добре»), 10 (25%) – «С» («добре»), 5 (12,5%) – «D» («задовільно») та 5 (12,5%) – «Е» («достатньо»).

2. Програма розвитку соціальних навичок та самоконтролю (А. Каздін)

Проводячи методику, ми спостерігали, як учасники взаємодіють з іншими, одночасно оцінювали їхню здатність розв'язувати конфлікти та сприяти позитивним відносинам. Група «А» показала покращення у спілкуванні з однолітками, вирішенні конфліктів та впевненості у собі. У групі «Б» помітили поліпшення у самоконтролі, здатності до саморегуляції і керуванні емоціями.

3. Визначення схильності до девіантної поведінки (О.О. Орел)

Для проведення цієї методики студентів було розділено на дві групи, вони відповідали на питання анкети, результати якої були оброблені статистичними методами й обчислені середні бали для кожної групи. Група А демонструє вищу схильність до асоціальної та антиправової поведінки, що може вказувати на соціальні проблеми та вплив навколишнього середовища. Група Б виявила більш позитивну поведінку, особливо у сфері здоров'я, що може свідчити про більшу уважність до здорового способу життя.

4. Оцінка впливу сімейного оточення на розвиток девіації (Лицман)

У результаті аналізу дослідження було виявлено вплив сім'ї на девіацію, частково – на асоціально та антиправову поведінку підлітків. Такі результати можуть свідчити про значення інших чинників у формуванні цих видів поведінки у підлітків, окрім впливу сімейного середовища.

5. Вивчення акцентуації характеру (за К. Леонардом, Х. Смішек)

Обидві групи учасників демонструють різні види акцентуації особистості. Група А відзначається більшим проявом гіпертимної акцентуації, характеризується активністю та енергійністю, проте також містить учасників з іншими акцентуаціями, такими як дистимна, циклотимна, афективна, істероїдна та демонстративна. У групі Б більше учасників, які показують емотивну акцентуацію, що характеризується виразними емоційними реакціями та схильністю до переживань, а також присутність інших типів акцентуацій, таких як демонстративна, шизоїдна та тривожна. Це може вказувати на індивідуальні особливості характеру та емоційність учасників. Різноманіт-

ність цих результатів може вказувати на різний спосіб сприйняття й реагування на оточуючий світ. Акцентуація особистості хоча й може мати зв'язок із девіантною поведінкою, сама по собі не є безпосередньою причиною девіантного способу життя. Проте виявлення певних акцентуацій характеру вказує на підвищений ризик девіації у деяких осіб. Наприклад, особи з гіпертимною акцентуацією схильні до ризикованої поведінки, оскільки вони шукають нові враження і пригоди. Особи з дистимною акцентуацією, характеризуючись тривогою та песимізмом, мають підвищений ризик агресивної або деструктивної поведінки. Тоді як особи з емотивною акцентуацією схильні до неадекватних реакцій під час емоційних ситуацій. Ці результати вказують на важливість подальшого дослідження впливу акцентуації особистості на формування поведінкових реакцій та способів управління стресом у різних суспільних контекстах [9].

Використання цих методик у майбутніх дослідженнях, імовірно, надасть більш глибоке розуміння багатовимірних чинників, які впливають на девіантну поведінку студентів, тим самим полегшить розроблення ефективних корекційних стратегій.

Психологічна програма була розроблена з метою поліпшення психологічного стану, соціально-емоційного розвитку та академічних результатів студентів, що проявляли девіантну поведінку. Програма складалася з 12 занять по 5 годин та 40 годин на самостійні творчі завдання, загалом на 100 годин. Заняття проводилися раз на тиждень протягом трьох місяців.

Мета програми включала оцінку девіантної поведінки студентів та її впливу на їхні академічні результати і психологічний стан, створення індивідуальних психологічних планів із когнітивно-поведінковими методами, зменшення рівня стресу та тривоги для поліпшення навчальних досягнень, а також розповсюдження знань про когнітивно-поведінкову терапію серед студентів і зацікавлених осіб. Ця програма не лише ставила перед собою завдання поліпшити академічні результати та психологічне благополуччя студентів, а й спрямовувалася на розвиток і поширення знань про психологічні методи, що могли б покращити ефективність програми та сприяти загальному психологічному стану студентів.

Для того щоб бачити та розуміти, як проходила корекційна програма, наведемо приклад першого заняття.

Заняття 1. Усвідомлення проблеми. Метою заняття є усвідомлення девіантної поведінки та її наслідків.

У першому занятті учасники програми зосереджуються на усвідомленні своєї девіантної поведінки та встановленні особистої мети для зміни цих негативних аспектів. Це стартове заняття, яке допомагає учасникам зрозуміти важливість власної відповідальності за свої думки та дії.

Психолог пояснює мету та значення усвідомлення девіантної поведінки та бажання її змінити і закликає учасників тренінгу бути відкритими до самоаналізу та готовими до особистого розвитку.

Спочатку відбувається групова дискусія, учасники діляться своїми думками та досвідом щодо девіації, обговорюють її вплив на різні аспекти їхнього життя (особистого, соціального, професійного). Психолог стимулює учасників задавати одне одному запитання, які допомагають розкрити певні внутрішні переконання та обмежувальні установки.

Першою вправою, яку виконують студенти, є «Аналіз девіантної поведінки». Учасники отримують бланки для запису та просяться до комфортного місця. Вправа полягає в аналізі конкретних ситуацій, де проявляється девіантна поведінка. Студенти записують у свої журнали ті ситуації, коли вони поводитися не так, як бажали, та описують свої реакції, почуття та наслідки. Важливо заохотити учасників бути чесними та точними у своїх записах, а також зосередитися на власних емоціях та переживаннях.

Після виконання вправи вони обговорюють свої спостереження та враження, які виникли під час аналізу. Вони спільно визначають основні моменти, які хотіли б змінити, та чому це важливо для їхнього особистого розвитку.

Вправа «Лист до майбутнього самого себе». Учасники пишуть листи до себе, у яких визначають особистісні цілі, наміри та способи зміни девіантної поведінки. Вони можуть відчувати емоційне полегшення, визначаючи позитивні зміни особистого росту. Ця вправа спонукає до рефлексії та самоаналізу, а також допомагає визначити конкретні кроки для досягнення своїх цілей.

Вправа «Карта обмежень і можливостей». Учасники малюють карту, де відображають свої обмежувальні переконання та можливості для позитивних змін. Дана вправа сприяє візуалізації індивідуальних обмежень та підкреслює наявні можливості для розвитку. Студенти відчувають смуток або невпевненість, але водночас вона надає надії на зміни та впливає на мотивацію для подолання девіантної поведінки.

Вправа «Внутрішній діалог». Учасники виконують роль двох персонажів: себе в ролі поточного я та внутрішнього критика. Вони спілкуються один з одним, виражаючи свої думки та позитивні висновки. Вона допомагає учасникам усвідомлювати внутрішній критичний голос, а також розуміти, як впливає на них самооцінка.

Вправа «Рефремінг ситуацій». Студенти вибирають конкретну подію зі свого минулого, де відбувалася девіантна поведінка, і переосмислюють її, шукаючи позитивний ракурс та можливості для особистого росту. Ця вправа спонукає учасників змінити свій спосіб мислення та сприйняття подій, що допомагає виробити нові шаблони поведінки, вони можуть відчувати певну непевність, але водночас вона розширює свої кордони та стимулює до змін.

Вправа «Позитивна афірмація». Учасники створюють позитивні та мотиваційні фрази про себе та свої здібності, які потім повторюють кілька разів у голос. Ця вправа допомагає учасникам зосередитися на своїх сильних боках, стимулювати досягнення та викликати позитивні зміни, такі як радість та впевненість.

У кінці заняття психолог резюмує ключові моменти, які учасники відкрили для себе, і наголошує на важливості постановки мети для подолання девіації. Також психолог стимулює учасників до активної практики нових підходів та переконує, що ця програма сприятиме позитивним змінам у їхньому житті.

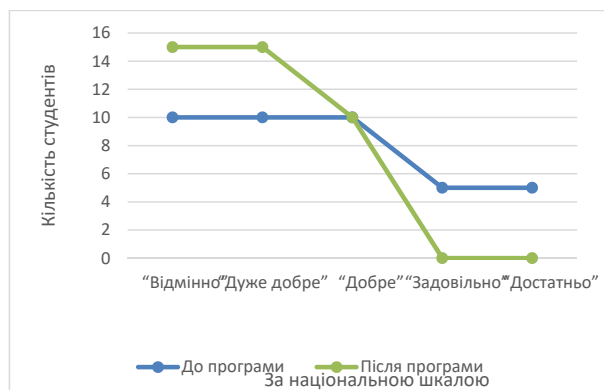
Для оцінки ефективності програми, спрямованої на подолання девіантної поведінки у студентів, ми провели додатковий етап дослідження. Він включав повторний аналіз результатів навчальної діяльності та психодіагностику студентів із метою отримання додаткової інформації та оцінки змін, які відбулися після участі у програмі. Таким чином, ми змогли порівняти показники до та після участі у дослідженні.

1. *Методика вивчення впливу академічної успішності на девіантну поведінку*

Для визначення ефективності реалізованої програми був проведений контрольний етап дослідження, що передбачав повторні аналіз результатів навчальної діяльності та психодіагностику студентів.

Після реалізації психологічної програми виявлено, що за національною шкалою «відмінно» / А – 15 осіб (37,5%), «дуже добре» / В – 15 осіб (37,5%), «добре» / С – 10 осіб (25%), а оцінок «задовільно» / D та «достатньо» / Е немає.

Результати порівняння рейтингових показників за національною шкалою навчальної успішності студентів до та після проведення психологічної програми графічно відображено на рис. 1, де добре видно, що стало більше студентів, які отримали високі бали за семестр, і навпаки, ніхто з них не отримав низької оцінки.

Рис. 1. Порівняння успішності навчання до та після проведення психологічної програми

2. Програма розвитку соціальних навичок та самоконтролю (за Аланом Каздіном)

Методика розвитку соціальних навичок та самоконтролю, розроблена Аланом Каздіном, мала значний позитивний вплив на учасників програми. Після її застосування спостерігався широкий спектр поліпшень у психологічному стані студентів. Зміни виявилися багатограними – від покращення емоційної стабільності та зменшення тривоги до поліпшення когнітивних функцій, внутрішньої гармонії та самооцінки. Учасники програми стали більш упевненими, дисциплінованими та здатними керувати своїми емоціями, що вказує на успішність цієї методики

у покращенні психологічного самопочуття та соціальних навичок учасників (табл. 1).

3. Визначення схильності до девіантної поведінки (О.О. Орел)

Ця психологічна програма для підлітків виявилася дуже ефективною у покращенні різноманітних аспектів їхнього життя. Після участі помітно знизився ризик нездорової поведінки, такої як уживання алкоголю та наркотиків, що свідчить про позитивний вплив на фізичне здоров'я підлітків. Окрім того, їхні харчування та фізична активність покращилися, що відобразилося на загальному самопочутті та фізичній формі. Учасники стали більш соціально адаптованими, знизивши асоціальні тенденції і показавши більше зацікавлення у взаємодії та спілкуванні. Окрім того, вони отримали навички управління емоціями та конфліктами, що позитивно вплинуло на їхні відносини з оточуючими та родиною. Навички саморегуляції, розвиток етичних цінностей та свідоме ставлення до закону зменшили схильність до антиправової поведінки, сприяючи побудові здорових взаємин у спільноті. Програма не лише покращила психологічне та фізичне здоров'я підлітків, а й зміцнила їхні соціальні навички і стосунки у родині та суспільстві (рис. 2).

4. Оцінка впливу сімейного оточення на розвиток девіації (за Х. Лицманом)

На основі результатів після проведення психологічної програми можна стверджувати, що сім'я має статистично значущий вплив на асоціальну (шкала 1) та антиправову (шкала 4) поведінку підлітків. Проте виявлено, що він не викликає статистично значущих змін в агресивній (шкала 2) та суспільно небезпечній (шкала 3) поведінці (табл. 2).

Таблиця 1

Результати розвитку соціальних навичок та самоконтролю (за А. Каздіном) до та після корекційної програми

Соціальні навички	IV С/С БАК «А» (11) («до»)		IV С/С БАК «Б» (11) («до»)		IV С/С БАК «А» (11) («після»)		IV С/С БАК «Б» (11) («після»)	
	КК-ть	%%	КК-ть	%	КК-ть	%%	КК-ть	%%
Спілкування	114	770			117	885		
Вирішення конфліктів	116	880			118	990		
Упевненість у собі	115	775			116	880		
Покращення самоконтролю		-	313	65			115	775
Здатність до саморегуляції		-	114	70			116	880
Керування емоціями		-	112	60			114	770

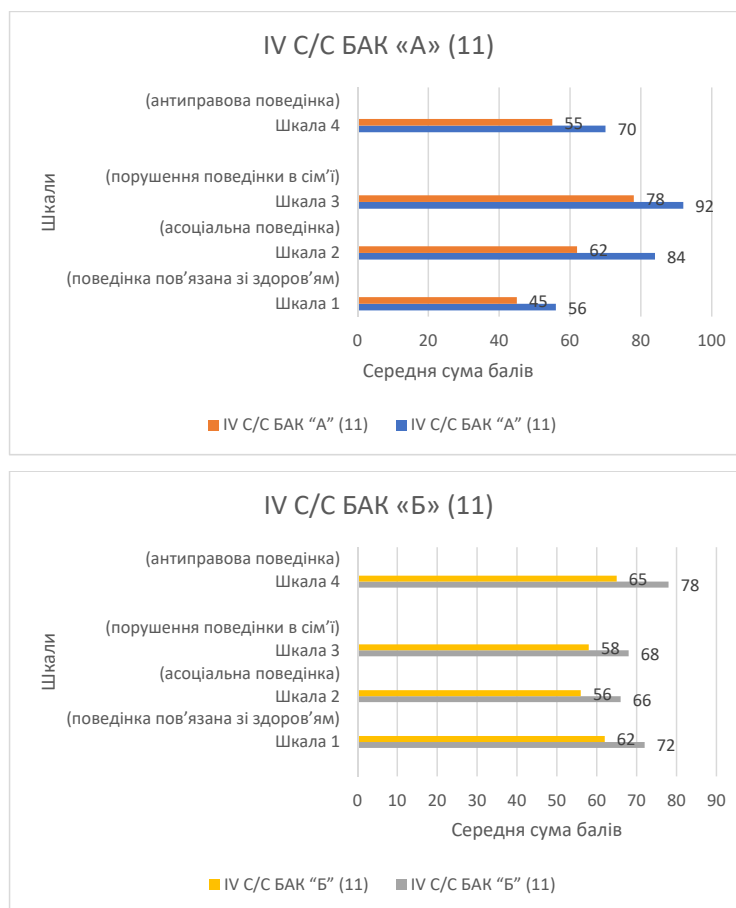

Рис. 2. Графічне зображення результатів за Орел – 98 до та після проведеної програми

Таблиця 2

Результати вивчення впливу сім'ї на виникнення девіацій (за Х. Лицкманом) до та після проведення психологічної програми

Шкала	IV C/C БAK «А» (11) (із сімейним впливом) «до»	IV C/C БAK «А» (11) (із сімейним впливом) «після»	IV C/C БAK «Б» (11) (без сімейного впливу) «до»	IV C/C БAK «Б» (11) (без сімейного впливу) «після»
	Кількість балів	Кількість балів	Кількість балів	Кількість балів
Шкала 1	72	65	68	68
Шкала 2	66	70	74	72
Шкала 3	68	67	70	70
Шкала 4	72	63	72	72

5. Вивчення акцентуації характеру (за К. Леонгардом, Х. Смішек) (табл. 3)

Перша група виявила деякі зміни в акцентуаціях особистості. Зокрема, збільшилася кількість осіб із гіпертимною акцентуацією, що свідчить про зростання активності та оптимізму. Водночас інші типи акцентуацій залишаються стійкими, указуючи на стабільність емоційно-особистісного фону у цій групі. У другій групі спостерігалися

подібні динаміки у збереженні психологічних особливостей. Тривожна та дистимна акцентуації вказували на стійкість до підвищеної тривоги та песимізму. Водночас наявність емотивної акцентуації указує на збереження виразних емоційних реакцій та сентиментальності. Загалом психологічна програма виявилася корисною у підвищенні активності та оптимізму у першій групі учасників, однак вона не вплинула на стабільні

Таблиця 3

Розподіл акцентуацій серед студентів до та після проведення психологічної програми

Тип акцентуації	IV С/С БАК «А» (11) «до»		IV С/С БАК «А» (11) «після»		IV С/С БАК «Б» (11) «до»		IV С/С БАК «Б» (11) «після»	
	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%	К-ть	%
Гіпертимний	4	20	7	35	2	10	4	20
Дистимний	3	15	-	-	4	20	2	10
Циклотимний	4	20	4	20	-	-	-	-
Афективна	3	15	3	15	-	-	-	-
Істероїдна	3	15	3	15	-	-	-	-
Демонстративна	3	15	3	15	3	15	-	-
Шизоїдний	-	-	-	-	3	15	3	15
Тревожна	-	-	-	-	3	15	3	15
Емотивна	-	-	-	-	5	25	8	40
Загалом	20	100	20	100	20	100	20	100

психічні риси у другій групі. Ці результати вказують на необхідність більш індивідуалізованого підходу до роботи з психічними особливостями та акцентуаціями учасників програми. Після проведення психологічної програми спостерігалися збереження деяких рис акцентуації особистості учасників, однак водночас відбувалися зміни в інших типах акцентуації. Хоча програма могла б потенційно змінити акцентуацію характеру у деяких учасників, цього не відбулося. Це може бути пов'язане з різноманітністю індивідуальних особливостей особистості та впливом психологічної програми на конкретні акцентуації учасників. Важливо підкреслити, що акцентуації особистості можуть впливати на девіантну поведінку через посилення певних рис або спричинення емоційно зумовленої поведінки. Однак слід ураховувати, що акцентуація не є визначальним чинником розвитку девіантності. Вона є лише одним із чинників, що впливають на формування поведінки особистості, і взаємодіє з іншими аспектами особистісного розвитку.

Висновки. Девіантна поведінка являє собою відхилення від загальноновизнаних суспільних норм

і правил. Причинами цього явища є соціальні та психологічні чинники, такі як вплив навколишнього середовища та внутрішні особисті. Негативні наслідки девіації виявляються як для самої особи, так і для суспільства у цілому (наприклад, проблеми зі здоров'ям, утрата роботи та складні міжособистісні відносини).

У даному дослідженні було встановлено, що успішність у навчанні та розвиток соціальних навичок та самоконтролю мають значний позитивний вплив на студентів. Вони сприяють зниженню виявів девіантної поведінки, поліпшенню комунікаційних навичок та встановленню зв'язку між навчальними успіхами та поведінковими виявами. Різні методи оцінки особистості й ефективні корекційні програми підтверджують важливість індивідуального підходу до кожного студента, урахування особистісних рис та навичок для розроблення специфічних стратегій взаємодії.

Перспективи подальших розвідок. У наступному дослідженні буде проаналізовано вплив гендеру на виявлення девіантної поведінки у студентів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеева О.В. Шкільна дезадаптація й девіантна поведінка підлітків: причинно-наслідкові зв'язки. *Наука і правоохорона*. Київ, 2017. С. 250–257.
2. Архулік В. Девіантна поведінка підлітків: демократичні свободи чи соціальні дефекти. *Нова педагогічна думка*. Рівне, 2016. С. 58–62.
3. Борисенко Л.Г. Корекційна робота з дітьми з девіантною поведінкою. Київ : Алерта, 2015. 320 с.
4. Василюк Т.В. Профілактика девіантної поведінки в контексті сучасних наукових досліджень. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. Київ, 2019. С. 179–186.
5. Герасимів Т.З. Девіантна поведінка особистості, її причини та шляхи попередження. *Форум права*. Київ, 2015. С. 49–55.
6. Грицишин О.В. Діагностика та корекція девіантної поведінки підлітків у шкільному середовищі. *Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені В. Гнатюка. Серія «Педагогіка»*. 2019. Вип. 2(33). С. 23–26.

7. Гуртовенко Н.В. Корекція ціннісно-сміслових орієнтацій підлітків, схильних до девіантної поведінки, засобами тренінгової роботи. *Габітус*. Київ, 2020. С. 69–70.
8. Замашкіна О. Девіантна поведінка підлітків: узагальнення, класифікація видів поведінкових відхилень. *Науковий вісник Ізмаїльського державного гуманітарного університету*. 2019. С. 75–81.
9. Леонгард К. Акцентуації характеру: підручник для студентів медичних вузів. Київ : Медицина, 2015. 256 с.
10. Леонгард К. Акцентуації характеру у психіатрії та наркології. Київ : Медицина, 2015. 184 с.
11. Пасічник В.О. Діагностика та корекція девіантної поведінки учнів початкової школи [Diagnosis and correction of deviant behavior of primary school students]. *Матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції з проблем психології та педагогіки*. Київ, 2020. С. 157–161.
12. Стельмах З.С. Соціально-психологічні чинники девіантної поведінки у старшому підлітковому віці. Методологічні, теоретичні та практичні проблеми. Київ, 2021. 299 с.
13. Сухомлинська І.В. Дослідження рівня агресивності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів за методикою «Орел – 98». *Педагогічні науки*. 2011. № 1(60). С. 104–109.
14. Терещенко Л.А. Девіантна поведінка підлітків як соціально-педагогічна проблема. *Актуальні проблеми психології*. 2013. № 10. С. 675–683.
15. Холіна Л.В. Діагностика та корекція девіантної поведінки школярів: психолого-педагогічні аспекти. Київ : Ліра, 2021. 216 с.

REFERENCES

1. Oleksiyeva O.V. (2017). Shkilna dezadaptatsiya u deviantna povedinka pidlitkiv: prychnyno – naslidkovi zv'yazky [School maladjustment and deviant behavior of adolescents: cause and effect relationships]. *Nauka i pravookhorona*. Kyiv, 250–257 [In Ukrainian].
2. Arkhulik V. (2016). Deviantna povedinka pidlitkiv: demokratychni svobody chy sotsialni defekty [Deviant behavior of adolescents: democratic freedoms or social defects]. *Nova pedahohichna dumka*. Rivne, 58–62 [In Ukrainian].
3. Borysenko L.H. (2015) Korektsiyna robota z dityamy z deviantnoyu povedinkoyu [Correctional work with children with deviant behavior]. *Kyiv: Alerta*, 320 [In Ukrainian].
4. Vasilyuk T.V. (2019) Profilaktyka deviantnoyi povedinky v konteksti suchasnykh naukovykh doslidzen [Prevention of deviant behavior in the context of modern scientific research]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoyi Rady Ukrainy*. Kyiv, 179–186 [In Ukrainian].
5. Herasymiv T.Z. (2015) Deviantna povedinka osobystosti, yiyi prychny ta shlyakhy poperedzhennya [Deviant personality behavior, its causes and prevention methods]. *Kyiv: Forum prava*, 49–55 [In Ukrainian].
6. Hrytsyshyn O.V. (2019) Diahnostyka ta korektsiya deviantnoyi povedinky pidlitkiv u shkilnomu seredovyschi [Diagnosis and correction of deviant behavior of adolescents in the school environment]. *Naukovi zapysky Ternopil'skoho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni V. Hnatiuka. Seriya: Pedahohika*. Vyp. 2(33). Ternopil, 23–26 [In Ukrainian].
7. Hurtovenko N.V. (2020) Korektsiya tsinnisno – smyslovykh oriyentatsiy pidlitkiv, skhylnykh do deviantnoyi povedinky, zasobamy treningovoyi roboty [Correction of value-meaning orientations of teenagers prone to deviant behavior by means of training work]. *Habitus*. Kyiv, 69–70 [In Ukrainian].
8. Zamashkina O. (2019) Deviantna povedinka pidlitkiv: uzahalnennya, klasyfikatsiya vydiv povedinkovykh vidkhylem [Deviant behavior of teenagers: generalization, classification of types of behavioral deviations]. *Naukovi visnyk Izmail'skoho derzhavnogo humanitarnoho universytetu*. Kyiv, 75–81 [In Ukrainian].
9. Leongard K. (2015) Aktsentuatsiyi kharakteru: pidruchnyk dlya studentiv medychnykh vuziv [Accentuations of character: a textbook for students of medical universities]. *Kyiv: Medytsyna*, 256 s [In Ukrainian].
10. Leongard K. (2015) Aktsentuatsiyi kharakteru u psykhiiatriyi ta narkolohiyi [Character accentuations in psychiatry and narcology]. *Kyiv: Medytsyna*, 184 s [In Ukrainian].
11. Pasichnyk V.O. (2020) Diahnostyka ta korektsiya deviantnoyi povedinky uchniv pochatkovoyi shkoly [Diagnosis and correction of deviant behavior of primary school students]. *Materialy II Vseukrayinskoyi nauko – praktychnoyi konferentsiyi z problem psykholohiyi ta pedahohiky*. Kyiv, 157–161 [In Ukrainian].
12. Stelmakh Z.S. (2021) Sotsialno-psykhologichni chynnyky deviantnoyi povedinky u staršomu pidlitkovomu vitsi [Socio-psychological factors of deviant behavior in older adolescence]. *Metodolohichni, teoretychni ta praktychni problemy*. Kyiv, 299 [In Ukrainian].
13. Sukhomlynska I.V. (2011) Doslidzhennya rivny ahresyvnosti vchyteliv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv za metodykoyu “Orel – 98” [Research of the level of aggressiveness of teachers of general educational institutions according to the “Orel – 98” method]. *Pedahohichni nauky*. № 1(60). Kyiv, 104–109 [In Ukrainian].
14. Tereshchenko L.A. (2013) Deviantna povedinka pidlitkiv yak sotsialno-pedahohichna problema [Deviant behavior of teenagers as a socio-pedagogical problem]. *Aktualni problemy psykholohiyi: zbirnyk naukovykh prats Instytutu psykholohiyi imeni H.S. Kostyuka*. Kyiv, 675–683 [In Ukrainian].
15. Kholina L.V. (2021) Diahnostyka ta korektsiya deviantnoyi povedinky shkolariv: psykhologo – pedahohichni aspekty [Diagnosis and correction of deviant behavior of schoolchildren: psychological and pedagogical aspects]. *Kyiv: Lira*, 216 [In Ukrainian].